

Název modulu:

Jak efektivně číst odborné texty a správně psát vysokoškolské písemné práce?

1. část Jak efektivně číst odborné texty

Cíl textu:

Po vytištění se pro vás tento text může stát praktickou příručkou při čtení odborných textů. Budete mít vždy po ruce zásady efektivního čtení.

Základní pojmy:

- SQ3R — technika čtení, která pro potřeby efektivního osvojení čtených informací rozděluje tento proces do pěti fází
- odborný text - celistvý, uzavřený, spojený útvar znakové povahy, který je výsledkem záměrné komunikační aktivity člověka a jehož cílem je informovat a komunikovat myšlenky a teorie různých vědních oborů

1 ÚVOD MODULU

Každý z vás umí číst a psát. Zdá se, že to je vše potřebné k tomu, abyste nastudovali doporučenou literaturu, sledovali vývoj ve vašem oboru a dokázali napsat kvalitní vysokoškolskou písemnou práci. Číst a psát lze různými způsoby... nejznámější dichotomií je SPRÁVNĚ/ŠPATNĚ.

Přiblížíme vám techniky, jak číst a psát SPRÁVNĚ!

Než se budeme zabývat zpracováním vysokoškolské práce (viz textová opora k druhé části modulu), zaměříme se na aktivní a efektivní čtení odborných textů. Rady pro tento způsob čtení využijete při studiu literatury pro psaní odborných textů, při přípravách na zkoušky i ve vašem pozdějším profesním životě.

2 UČEBNICE VERSUS ODBORNÉTEXTY

Při vstupu na vysokou školu vás může překvapit zjištění, že si v jednotlivých předmětech nevystačíte pouze s učebnicemi, na které jste byli zvyklí ze střední školy. Naopak stěžejní pro vaše studium jsou nyní odborné texty. Získávání poznatků z odborné literatury je avšak náročnější.

Proč je obtížnější číst odborné studie než učebnice? Jde o rozdílnou formu prezentace poznatků z oboru a rozdílnou funkci těchto dokumentů.

Přečtěte si dva sloupce níže. Vyjmenovávají typické vlastnosti charakterizující tyto typy dokumentů. Samozřejmě, že některé konkrétní dokumenty si mohou být v něčem podobné s opačným typem dokumentu.

učebnice

- logické řazení informací
- text k zapamatování zvýrazněn
- „návod k použití“
- didaktické cíle
- přehlednost a systematičnosti
- názornost

studie/odborné texty

- terminologická nejednoznačnost
- prostředník komunikace mezi odborníky
- předpokládají poučeného čtenáře
- zprávy o výzkumech a jejich výsledcích
- čtivost se odvíjí od stylu autora
- autor může vycházet z různých koncepcí, ale nevykládá je

Typické vlastnosti učebnic a studií

2.1 CÍL ODBORNÉ LITERATURY

Cílem odborné literatury je informovat a komunikovat myšlenky a teorie různých vědních oborů. Je tedy nástrojem spolupráce a komunikace společenství badatelů a odborníků. Touto svojí funkcí se liší od beletrie a popularizační literatury.

Odborný text může být ve formě monografie, článku, příspěvku ve sborníku apod. Mezi žánry odborné literatury patří např. kompilace, komparace, recenzní stať, odborná esej, původní vědecká studie, přehledová stať. (výklad jednotlivých termínů viz *Žánry odborných textů* v sekci *Doplňující studijní materiály*)

3 EFEKTIVNÍ ČTENÍ

S rozvojem komunikačních technologií dochází ke zrychlení přenosu poznání, což má za následek rostoucí produkci textů určených pro komunikaci výsledků bádání, tj. odborných textů. To jste však zjistili sami, když jste obdrželi v jednotlivých studijních předmětech seznam povinné a doporučené literatury! Právě proto je důležité přistupovat k textům efektivně a aktivně, umět si vybírat, co je nutné důkladně pročíst – nemusí to vždy být celá kniha, někdy postačí i kapitoly.

3.1 SQ3R

Existují různé techniky pro zefektivnění čtení a na pomoc vstřebávání psaných informací. Jednou z nich je metoda SQ3R, která pro potřeby efektivního osvojení čtených informací rozděluje tento proces do pěti fází. Názvy těchto fází utváří zkratku SQ3R.

Survey	→	udělej si přehled
Question	→	ptej se
Read	→	čti
Recite	→	rekapituluj
Review	→	zpětně kontroluj

Fáze procesu čtení metodou SQ3R

3.1.1 SURVEY – udělej si přehled

V této fázi jde o získání celkového přehledu o dokumentu, jeho obsahové náplni a o poznacích, které přináší. Cílem je udělat si názor na účel textu a zda je adekvátní pro splnění vašeho záměru. Současně naleznete části vhodné k prostudování.

Nyní se zaměříme na místa v dokumentu, odkud získáte prvotní informace k tomu, abyste dosáhli cílů uvedených na předchozím snímku.

Titul

Vymezuje téma dokumentu několika málo slovy. Někdy však může být zavádějící (název „*Drahokamy*“ odkazuje na minerály, ale může jít i o knihu s duchovní tematikou).

Záložka na obálce, zadní strana obálky

Naleznete zde velmi často údaje o knize od nakladatelství. Můžete se dozvědět o záměru a obsahu knihy. POZOR... mějte na paměti, že tyto informace mohou být zavádějící, protože nakladatelství se jimi snaží na knihu upozornit a prodat ji.

Obsah

Z názvů kapitol a podkapitol získáte přehled o členění látky a heslovitě se dozvíte, o čem dokument pojednává.

Úvod

Měl by dát odpovědi na následující otázky: jaký problém autor řeší, jak ho pojímá, jak jde do hloubky, jaké používá metody a k jakým závěrům směřuje. Jde o první organickou část díla.

Závěr

Většinou se dozvíte nejen o zjištěních, ke kterým autor dospěl, ale také o úskalích, kterým se vyhnul. Dále závěr poukazuje na otázky, které zůstaly otevřeny a proč.

Věcné a jmenné rejstříky

Seznam důležitých termínů vztahujících se k tématu práce, pomocí kterého rychle zjistíte o čem dokument pojednává.

Seznam použitých zdrojů/Soupis bibliografických citací

Seznam zdrojů, z nichž autor čerpal. Získáte informace týkající se širšího kontextu pojednávaného tématu. Můžete dokonce objevit vhodnější dokument o studovaném tématu.

Předmluva

Informuje o základním přístupu autora k tématice a o cílech, které si autor vymezil splnit.

Glosy na okraji stránky

Jsou pro vás klíčem k hlavní myšlence daného odstavce.

Úvody kapitol

Přehled problematiky řešené v dané kapitole. Zejména u publikací učebnicového a přehledového charakteru.

Závěry kapitol

Shrnují podstatu obsahu a stručně informují, co byste si měli z předchozího textu odnést. Zejména u publikací učebnicového a přehledového charakteru.

Poznámky pod čarou

Obsahují odkazy na citované a použité zdroje. Mnohdy obsahují důležité vysvětlivky a doplňkové informace.

Čeho si ještě můžete všimnout?

Například nějakým způsobem zvýrazněné části textu

Takový text může být psaný **tučně**, *kurzívou*, podtržený, v jiném typu písma než běžný text apod.

Teď už víte, že až vezmete knihu poprvé do rukou, nebudete ji důkladně pročítat, ale soustředíte se na části se souhrnnými informacemi (viz předchozí odstavce) a prolistujete ji s cílem udělat si přehled o tématech knihy.

3.1.2 QUESTION - ptej se

Pokud zjistíte, že dokument vyhovuje vašemu záměru, přikročíte k následující fázi **QUESTION - ptej se**. Jde v ní o utřídění myšlenek o pojednávaných tématech v dokumentu.

Dosáhnete toho pomocí otázek, které formulujete ve vztahu k obsahu dokumentu. S tím jste se letmo seznámili v předcházející fázi. Nezapomeňte si poznamenat každou otázku, která vás napadne již při listování knihou.

Ještě jednou ... v této fázi si pokládáte otázky, na které budete hledat v dokumentu odpověď. Díky tomu se vaše četba stane motivovanější a tím, že ji zúčelníte, bude pro vás jednodušší rozpoznat nepodstatné pasáže a přeskočit je (tedy nevěnovat se dílčím tématům).

- ☞ Při tvorbě otázek přemýšlejte o souvisejících problémech, na které jste již narazili.
- ☞ Pokuste se témata spojit s látkou probíranou na přednáškách a s tím, co již znáte.
- ☞ Ptejte se sami sebe na to, co už o daném tématu víte.
- ☞ Pro začátek si můžete vypomoci přeformulováním titulu knihy nebo názvů kapitol do otázek.

- ☞ Využijte a inspirujte se otázkami, které naleznete v knize. Bývají na záložce, zadní straně přebalu knihy, v úvodu si je klade autor.

Nezapomeňte však, že užitečnější je vycházet z vlastní reflexe na obsah knihy a dosavadních znalostí!

3.1.3 READ – čti

Naformulované a poznamenané otázky nikam nevyhazujte, jejich účel oceníte při důkladném čtení jednotlivých kapitol, tj ve fázi třetí **READ – čti**. Právě otázky vás nasměrují na úseky v dokumentu, kterým máte věnovat pozornost.

Nyní na ně budete hledat odpověď.

Ale jak na to?

- ☞ Během čtení si dělejte poznámky. Pokud je kniha vaše, dělejte si poznámky přímo do ní a podtrhujte si určité úseky textu. Doporučuje se tužkou pro případ vymazání poznámky.
- ☞ Čtěte text po odstavcích a snažte se zachytit hlavní myšlenku/problém. Slova, která ji vystihují, si po přečtení odstavce podtrhněte nebo si můžete sami formulovat problém klíčovými slovy a zapsat je vedle odstavce/příslušné části textu.
- ☞ Není vhodné vpisovat do vypůjčených knih a podtrhávat v nich. Vaše myšlenkové pochody totiž s vámi nemusí ostatní sdílet a vámi podtržené pasáže mohou ostatní rušit. V tomto případě mějte pro poznámky přichystaný čistý papír.

☞ Při čtení věnujte pozornost **obrázkům, tabulkám a grafům v textu**. Častým nešvarem studentů je, že je pouze přelétnou.

Obrázky

Ozřejmují složité souvislosti.

Tabulky a grafy

Umožňují rychlý přístup ke kondenzovaným informacím.

- ☞ nejprve si přečtete název tabulky či grafu a legendu řádků a sloupců
- ☞ řádky většinou prezentují kategorie a jevy, mezi kterými hledáme shody a rozdíly; ve sloupcích jsou k nim připojeny jejich charakteristiky
- ☞ přemýšlejte o vzájemných vztazích dat v tabulce, vyjadřují určité trendy a tendence, pokuste se je zachytit
- ☞ grafy zobrazují obsahy tabulek pomocí schémat

3.1.4 RECITE – rekapituluj

Po přečtení příslušných kapitol přistoupíte ke čtvrté fázi **RECITE - rekapituluj**. Jak vyplývá z názvu, v ní si máte ověřit, co vám přečtený oddíl dal. Záleží na složitosti textu, po jak velkých oddílech budete poznatky rekapitulovat.

- ☞ Opět využijete otázky z druhé fáze. Utrďte si na ně odpovědi a z paměti odpovězte. Zjistíte, nakolik jste si informace z textu osvojili.
- ☞ Je vhodné, zejména u náročnějších textů, poznamenat k jednotlivým otázkám odpovědi formou klíčových slov, tj. slov vyjadřujících podstatu obsahu odpovědi.
- ☞ Nespoléhejte se pouze na odpovědi. Je vhodné zaznamenat (na papír či myšlenkově) stěžejní fakta a konfrontovat je s doplňujícími informacemi.
- ☞ Pomůže vám vyjádření důležitých myšlenek nahlas.

3.1.5 REVIEW - zpětně kontroluj

V poslední fázi **REVIEW - zpětně kontroluj** se zaměřte na celý text a pospojete si jednotlivé získané poznatky v textu do jednotlého celku.

- ☞ Snažte se knihu, článek apod. zopakovat uceleným, shrnujícím způsobem.
- ☞ Využijte vašeho poznámkového aparátu z předchozích fází (otázky, klíčová slova, podtržené slova, poznámky v textu či na papíře).

3.1.6 Pracovní osnova

K tomu, abyste se dokázali rychle orientovat ve výsledcích jednotlivých fází SQ3R a současně si při práci s textem uvědomili, co je výsledkem dané fáze, vám může pomoci pracovní osnova.

Jak může taková osnova vypadat uvádíme v příkladu. Můžete ji využít dle vaší potřeby na jednotlivé oddíly textu.

Příklad naleznete ve studijním materiálu pod názvem *Pracovní osnova k SQ3R* v sekci *Doplňující studijní materiály*.

SHRNUTÍ MODULU

V části týkající se čtení jsme vás seznámili s jednou z technik pro efektivní čtení. Radami pro správné čtení se však zabývá nepřeberné množství knih. Na některé z nich odkazujeme v sekci *Pro zvědavé studenty*.

Všimněte si v této sekci zejména publikací zabývajících se rychločtením (PAPÍK, 1992, GRUBER, 1994). V některých případech uvedený způsob čtení využijete i při studiu odborné literatury. Vhodnější však je pro čtení méně složitých textů (novinové články, spisy, zprávy).

V sekci *Doplňující studijní materiály* pod názvem *Jak číst odborné texty* naleznete další zajímavé informace k efektivnímu a aktivnímu čtení. Jde o velmi cenné rady zkušené pedagožky, takže si je nezapomeňte projít.